

Grendel, az óriás

Még a Port írtam, amikor rávettek, hogy menjek el Szlovákiába. Utoljára léptem föl mint „fatal író”. Nem értettem, hogy miért kell ezt nekem megtennem.

Hát azért, hogy találkozzam Grendel Lajossal.

Pesten volt az Európai Kulturális Fórum (1985), és a szlovákok is fel akartak mutatni valamit. Ez volt a szocialista országok fiatal íróinak találkozmánya. Nem volt egy nagy ötlet, annyi szent, és nem azért, mert Kubából meg sem érkeztek az „elvtársak”. A fiatal szlovák, de főleg a cseh „elvtársak”, a magyar Grendelt kivéve, állandóan részegek voltak. Bizonyára én is az lettem volna, ha a mienknél sokkal keményebb diktatúrában kellett volna megpróbálnom szabadnak lenni. A német demokratikus, hozzánk képest kölyök küldötteknek, mi, Lajossal angolul diktáltuk, mit is kéne mondani. Nem volt beszédük, szegényeknek.

Hanem aztán a téglám! Egy Kalocsáról reszlovakizált fiatalember volt, és egy szobában kellett aludnom vele, hogy mindenről jelentést ír hasson. A posztmodernről (bizony, bizony!) írott tanulmányom fordításába beletört a bicskája. Akkor jöttem rá, hogy az esztétika és a filozófia nyelve fele annyira sincs kidolgozva náluk, mint nálunk. (Miközben mi sem dicsekedhetünk vele, ha mondjuk a némettel vetjük össze.) Segítettem neki. Egyszerűen írjuk körül, mondtam a téglának, ha valamire sehogy sem talált szót.

A beszédem olyan jól sikerült, hogy utána szünetet kellett elrendelni. Mielőtt átadtam volna a szót szlovák hangomnak, üdvözöltem Grendel Lajost, mint „kitűnő magyar író, a Szlovák Írószövetség tagját”. Megvártam, míg a téglalefordította. Ismertem Lajos első regényét, az *Éleslövészetet*, és nagyon szerettem. A szünettől kezdve elválaszthatatlanok lettünk. Miközben azért mi is sörözgettünk, csak csöndesen, Lajos fordította, amit rólunk mondtak a körülöttünk levő csehek és szlovákok. Megkérdeztem, akarta-e valaha magyarosítani a nevét. Ööö, te is angol szakos vagy, nem?, mondta, egy kissé elnyújtva a mondat elejét. De, bizony, feleltem. Már elfelejtetted a Beowulfot? Az óangol hőseposz egyik főhőse volt Grendel, a szörny. A fejemhez kaptam: Hát persze. Beowulf kitepte az egyik karod. Ilyen nevű írójuk még az angoloknak sincs. Neked egyszerűen nem szabad megváltoztatni a neved! Gratula. Aztán visszautaztam a regénybe.

Nemsokára kaptam tőle egy levélkét:

„Feri!

Remélem, a házba bejutottál. Nagyon örülök, hogy együtt voltunk három napig, és nézd el savanyú ábrázatomat. Én elég mélabús fickó vagyok. Te viszont bekerültél nálam a legbelső körbe, ahol csak nagyon kevesen, a legjobb barátom és a családom van.

85. febr. 5.

Barátsággal ölel,

Lajos”

Ezt követően többször találkozott a két család is. Volt, hogy a rákoshegyi viláncban laktak, miközben nekünk, első és utolsó feleségem betegsége miatt, Szegeden, kórház közelben kellett lennünk. Bundás és Kormos kutyáim is szerették őket. Grendelt két évre elvitte a politika, de egyetlen sérülés nélkül megúszta. Még a „fiatal csajos” korszakunk is szinte egyszerre köszöntött be. A válogatott novelláit rám bízta szerkesztésre, én a *Vezérváldozat*ot választottam címadónak (1996), nem, tudván, hogy 2000-ben majd megjelenik *Királyváldozat* című regényem. Szigligeti, egyes részegeskedéseink során, egyszer volt, hogy *Ferko*-nak szólított rövid o-val, és szlovákul beszélt hozzám. Olyan részeg voltam, hogy értettem. Valamikor folyékonyan beszéltem oroszul. Azt józanon is tudtam, hogy Lajos is a sztoriban hisz, miként én. A történetben, ami elmondható a világból.

(Nekem fiatalon annyi barátom volt, mint égen a csillag. Ahogy kamaszodván kinyílik az életed, egyre több baráttra teszel szert. Csak egyre kevesebbet érnek. Nem tudtam még, hogy barátból hat-hétnél több nem lehet egy életben. Felebarátaimat teljesnek hittem. Hihetetlenül gyorsan tudtam barátságba kerülni valakivel, de a barátságot ápolni se kedvem, se időm nem volt. Az ellenségeimhez hűségesebb voltam.)

Még az ottani nagy átváltozás, a bársonyos forradalom előtt történt, jóval a nyolcvanas évek közepe után, hogy Lajos meghívott, szilveszterezünk náluk, Pozsonyban.

Megbeszéltük a feleségemmel, hogy vonattal megyünk, már csak azért is, hogy az asszony is kedvére ihasson. Nekem is volt (akkor még) jogosítványom, de autóstoppos halálom óta utáltam vezetni. Az utat végigsakkoztam a fiammal, aki nem értette, miért nem hozhatja magával a horgászfelszerelését.

Pestnél be van állva a Duna?, kérdeztem a gyereket.

Be, mondta az akkor még szőke fiam.

Hát akkor Pozsonyban is jégtáblák borítják a hátát, mert hogy ugyanaz a Duna folyik ott is. Rövid történelmi áttekintést adtam a városról, nem feledkezve meg az országgyűlésekről, koronázásokról.

Hamarosan megláttuk a várost ölelő szőlőhegyeket.

Az állomáson ott várt a barát, s ez bizony meglepő volt, mert nem a megbeszélt vonattal érkeztünk. Akkoriban ugyanis azt tartottam: az egyetlen módja, hogy el-

érjünk egy vonatot, az, ha lekéssük az előzőt. A pesti papírtrombita-harsogás után Pozsonyban szinte halálos csend volt, semmiféle ünnepi hangulat nem zizegett a levegőben.

Lajoséknál otthon, a Vazovova utcában már ünnepibb volt a hangulat. Mindenki megtalálta a maga játszótársát. És Lajossal, nem sokkal éjfél után megállapítottuk, hogy az irodalomnál nincs leleményesebb egyszemélyes kommunikáció. Prae vagy poszt – mindketten a cselekményes prózában hittünk.

Micsoda irodalmiatlan felfogás, mondá Karinthy, hogy Szegedre utazni nem olyan nagy dolog, mint Zanzibárba utazni. Útinapló szempontjából teljesen mindegy, tettem hozzá.

Lajos bólogatott.

Nincs értelme körülhajózni a földet, hogy megszámloljuk, hány macska van Zanzibárban.

Másnap sétát tettünk az óvárosban a régi magyar nemesek palotái között. Nem ittam még egy gyógsört sem. Grendel, aki a Beowulfban, ebben a Kr. u. 700-1000 között keletkezett angolszász elbeszélő költeményben szereplő rémisztő névrokonával szemben, alapvetően csöndes, nyugodt lélek volt, a délutáni vonatra tett fel bennünket. Az utolsó kocsiba szálltunk, ahol egy fülkében csupa öreg kalauz ült. Megmutattuk a jegyünket meg a helyjegyünket, és az egyik kalauz elmagyarázta, hogy a mi helyünk egészen a vonat elején van.

Ez a véletlen aztán szerepet játszott a történetben, már ha a véletlen szó nem lenne istenkáromlás. Akinek kis szerencséje van, annak nagy szerencséje van.

Az egész vonaton még egy pár utazott rajtunk kívül. Ki az a marha, aki szilveszter másnapján útra kél, ahelyett, hogy sörökkel kúrálna magát.

Hogy barátra leljünk, be kell hunyni az egyik szemünket; hogy meg is tartsuk, néha mindkettőt, mondtam a feleségemnek. Az asszony nem értett az egészből semmit, de hisz nem is ő beszélt Lajossal egy fél éjszakán át. Sárkány „elvtársat”, a Madách Kiadó igazgatóját, például humorral szedtük szét darabokra, hogy aztán elfelejtsük összerakni.

És akkor belépett a fülkébe a kalauz. Kicsi volt, fűrgé tekintetű, és „ázva” beszélte a magyart, mint a felvidékiek nagy része. Áadtam neki a jegyeket, és a tájat figyeltem. Egyszer csak megszólalt a kalauz.

Kérem a jágyáket, mondta.

De már odaadtam, mondtam, és arra gondoltam, hogy a kalauzban még mindig a szilveszteri nyomás dolgozik.

Én nám káptam semmiféle jágyet, mondta a kalauz, és kinyitotta a füzetét, a táskáját.

Ember, ne szórakozzon velünk.

De mondom, hogy nám kaptam jágyet!

Maga részegnek néz, vagy bolondnak, mondtam. Biztosítom: egyik sem vagyok.

Én meg Rodolfó nám vagyok, felelte a kalauz. És kezdte kitölteni a büntetési blankettát.

Magát nagyon híressé fogom tenni, és még játékvásútra sem szállhat fel, mondtam. Ilyet még a Balkánon se láttam.

Magát le fogom szállíttatni a rendőrökkel a határon. Má éjszaká nám fog otthon aludni.

A fiam elpityeredett. Néztem ezt a kis senkiházit, aki így megríkatott egy gyereket. A feleségem gyorsan előkapta a fényképezőgépet, és csinált egy képet a pályát tévesztett bűvésről.

Most pedig elmegyek a kalauzok fülkéjébe, akik látták a jegyünket, mondta, és félretolta a kalauzt. Elment hátra.

Papa, odanézz, ott a földön a jegyünk!, kiáltott fel a gyerek. Rodolfó kiejtette, s már el is tűnt.

Az utazás bölcsebbé, de boldogtalanabbá is tesz, mondtam a feleségemnek, amikor az asszony visszaért.

Az élethez elsősorban szerencse kell. Az egyik szerencsét Lajosnál Karol Wlachovskýnak hívták. A (cseh)szlovák kulturális intézet vezetője volt Pesten, és egymás után fordította Lajos könyveit szlovákra. Mégpedig azért, hogy a szlovák íróknak mutassa: így is lehet. Lajos egyszer csak nagyon híres lett odahaza. Karcsiról (így hívtuk egymás közt Wlachovskýt) elég annyit mondanom, hogy a kegyetlenül kettévágott magyar irodalom képviselői már csak az intézetben adott fogadásokon találkoztak. E. P. is T. F.-fel. Ilyenkor Karcsi mindig megjegyezte, hogy a bor lakiteleki. Úgy tettünk, mintha elhinnénk. De megittuk.

2010-ben - már hét éve volt, hogy Makovecz Imre fölvelt -, Kováts Flórián, az MMA egyesületi titkára, Kecse utcai létezésünk szervezője, mindenese, mondjuk ki, lelke, egy alkalommal megkérdezte tőlem:

Te kinek adnád a fél állampolgárságod, persze elméletben? Akkoriban az átlagosnál is erősebben kezdték szorongatni határ elrekesztette véreinket. Ez volt a válaszuk.

Nagyot nyeltem, mert határon túli író ismerősöm volt egy pár.

Ismered Grendel Lajost?

Már amennyire egy barát ismerheti a másikat, mondtam.

Jaj, de jó. Hívd meg közénk.

És én meghívtam. Lajos igent mondott, pedig akkor egy másik íróakadémia tiszteletbeli tagja is volt már. És 2012-ben az MMA rendes tagja lett. Olyan rendes, hogy amikor tehette, még tagozati ülésekre is eljárt. Amikor felvidéki körútra mentünk az akadémia irodalmi tagozatával, szülővárosát, Lévát ő maga mutatta meg csak nekem. A házukat, a templomot, az iskolát. Eszembe jutott az

ő története 1968-ból, amikor a kisvárost magyar csapatok szállták meg, erőteljes szovjet felkérésre. Ő bement a városparancsnokhoz, és elmondta neki, milyen vágyak ébrednek a szívekben, a városházán lengedező magyar zászló láttán. Azt hiszik, megint visszacsatolás lesz. Mindketten tudjuk, hogy nem így van. Hogy hívják magát? Kérdezte a tiszt. Most le kéne csukatnom, de ha a fenekén marad, míg itt vagyunk, és nem lázít, békén hagyom.

Amikor 2010-ben föltámadtam megint egy életmentő műtétet, nem olvastam az általa írt *A modern magyar irodalom történetét*, de azt tudtam, hogy ő az egyik óriása. A moszkvai agyvérzést túlélte, és bal kézzel is remek könyveket írt. Aztán 71-ik életévében váratlanul előre ment, és magával vitt belőlem egy darabot, amit csak ketten ismertünk igazán. A barát olyan, mint felhős éjjelen a csillag. Nem látod, de tudhatod, hogy ott van. A párhuzamos akkor lesz újra teljes, ha majd követem nemzedékünk egyik legfontosabb íróját. Nincs az már olyan nagyon messze. Addig ellenségeim sutyorgását elnyomja halott barátaim csöndje.

Rostoka László: Csillag (plakát)